

Катерина Геннадіївна Фісун

кандидат філософських наук,

доцент кафедри теорії культури і філософії науки

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

майдан Свободи 4, 61022, м. Харків, Україна,

<https://orcid.org/0000-0001-9353-8106>

РОЛЬ РАДІОМИСТЕЦТВА В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ХХ СТОРІЧЧЯ

Стаття присвячена філософсько-культурологічному аналізу ролі радіомистецтва в розвитку української культури ХХ ст. Проблематика статті обумовлена недостатньою науковою увагою до вивчення радіо як культурного явища, його функцій та впливу на становлення і популяризацію сучасної культури через швидке витіснення телебаченням та аудіовізуальними медіа у ХХ ст. Перша радіостанція на території радянської України виникла у Харкові, що сприяло розповсюдженню радіомовлення в інших містах та розвитку жанрів радіомистецтва. Проте, незважаючи на всебічну вивченість суспільної, культуротворчої, політичної ролі радіо західними науковцями, розвинутість Radio Studies закордоном і наявність праць з історії становлення радіомовлення в Україні, філософські та культурологічні дослідження українського радіо та радіомистецтва залишаються обмеженими, у чому полягає актуальність дослідження. Метою дослідження є визначення ролі радіомистецтва як засобу формування культури радянської України у ХХ ст., визначення функцій радіомистецтва, яке шляхом популяризації різних мистецьких жанрів формувало культурну ідентичність та національну свідомість суспільства. Наукова новизна дослідження полягає у спробі історико-філософського аналізу культурної специфіки та суспільної ролі радіомистецтва, що розвинулося на теренах радянської України у ХХ ст. У Західній Європі радіо окрім інформаційної, агітаційної, популяризаторської функцій виконувало консолідаційну функцію, зокрема сприяло конструюванню і закріпленню культурної ідентичності маргінальних спільнот, культурній адаптації біженців, видимості гендерних і національних меншин. Радянське радіо здійснювало потужний ідеологічний вплив на свідомість людей, проте радіоп'єси, радіодрами, виступи українських письменників у жанрі «перед мікрофоном» не тільки сприяли культурній просвіті та розповсюдженню західноєвропейської драматургії, а й активно формували національну свідомість радянської України. Радіоп'єси, радіодрами створювалися як високохудожні твори, що органічно поєднували літературні та театральні художні засоби. Визначено, що радіомистецтво представляє собою відкритий простір для експериментів завдяки гнучкості його основних інструментів – голосу і звуку, за допомогою яких можливо втілити будь-які образи дійових осіб, непослідовність та переривчастість подій, завдяки чому радіомистецтво володіє необмеженим потенціалом розвивати асоціативне мислення у слухачів. У статті досліджено, що радіомистецтво, створене на основі творів українських письменників і драматургів, потужно сприяло формуванню національного інформаційно-культурного простору радянської України, що дозволило українському радіо розширити національне радіомовлення після набуття Україною незалежності..

Ключові слова: **радіо, Radio Studies, радіомистецтво, Харків, українська культура, національна ідентичність.**

Як цитувати: Фісун, К., (2023). Роль радіомистецтва в репрезентації української культури ХХ сторіччя. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», (67), 54-62.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2023-67-07>

In cites: Fisun, K., (2023). Radio art representation role of the XX century in ukrainian culture. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Theory of Culture and Philosophy of Science", (67), 54-62.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2023-67-07> [In Ukrainian]

Радіомистецтво (Radio Art) отримало широку популярність в Західній Європі та Америці в першій половині ХХ ст., і відіграло значну популяризаторську, пропагандистську, просвітницьку роль в часи Другої світової війни. Під радіомистецтвом розуміється мистецтво, яке використовує радіо як спосіб передачі аудіоповідомлення (художніх аудіальних творів) за допомогою слова і звуку через ефір. Це складний вид мистецтва, основним інструментом для якого, фактично, виступає один звук, тому звукові експерименти становлять основу розвитку

радіомистецтва. Історію радіомистецтва не можна назвати завершеною: сьогодні на національних FM-хвилях ще можна почути радіовистави, успішно розвивається новий вид аудіорозваги, – подкаст, – споріднена, але не тотожна з радіомистецтвом форма. Звісно, наразі можна говорити про завершення не стільки історії, а скільки популярності та затребуваності радіомистецтва у порівнянні з телебаченням, кінематографом, цифровим мистецтвом. Незатребуваність радіомистецтва знизила кількість його історіографічних, культурно-антропологічних, філософських і художньо-естетичних досліджень, і сьогодні відтворення культурних тенденцій ХХ ст. на прикладі вивчення радіомистецтва є проблематичним завданням.

Проблематика дослідження полягає у недостатній науковій увазі до вивчення українського радіомистецтва як засобу творення національної культури і національної свідомості в силу наукової непопулярності радіо як «старого медіа» (за визначенням М. Маклуена [McLuhan, 1994]). Проте, радіо представляє собою потужний засіб відтворення, трансляції культурної пам'яті, що може бути заархівованою, а також засіб формування культурної ідентичності, про що свідчать наукові розвідки західних дослідників у сфері Radio&Media Studies (О. Баденоча, Г. Фьолмера [Badenoch, Föllmer, 2018], К. Мітчелл, П. Льюїса [Mitchell, Lewis, 2018]). Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що з розвитком нових медіа роль радіо і його функції перестали бути в центрі уваги науковців, і становлення українського радіомистецтва є малодослідженим явищем культури.

Культурному та ідеологічному впливу американського і західноєвропейського радіо на суспільство, а також філософському осмисленню «старих» і «нових» медіа присвячені роботи М. Маклуена [McLuhan, 1994, 2011], Б. Брехта [Brecht, 1979], Р. Дебре [Debray, 1996]; дослідженням філософських і технологічних аспектів розвитку радіодрами та споріднених жанрів радіомистецтва займалися Е. Кріселл [Crisell, 1994], Х. Чігнелл [Chignell, 2009]. Проте, дослідження українського радіо ХХ ст. обмежуються працями з історії засобів комунікації і радіожурналістики у радянському і пострадянському просторі (І. Мащенко, В. Качкана, В. Миронченка, В. Лизанчука [Лизанчук, 2006]), роботами, присвяченими радянському радіомовленню і радянському радіотеатру (С. Ловелла [Lovell, 2015]) і кількома захищеними дисертаціями щодо формування національного і регіонального радіомовлення в Україні (Ю. Костюка, О. Чудновського тощо).

Канадський теоретик медіакультури М. Маклуен назвав радіо «нервовою інформаційною системою», завдяки якому відбулося зближення міста і села в одному інформаційному просторі [McLuhan, 2011], тобто відбулося витіснення ієрархій у споживанні мистецтва, і радіоконцерти, радіомузика, радіотеатр стали доступні всім прошаркам суспільства, для всіх, хто міг придбати собі радіоприймач. Уваги варте те, що формування «масового слухача» в першій половині ХХ ст. було важливим елементом радіоагітації, якою займалася радянська влада. На думку англійського дослідника С. Ловелла радіо допомогло сформувати радянську політичну комунікацію між владою і громадянами [Lovell, 2015]. Роль радіо в житті суспільства ХХ ст. не обмежувалася пропагандою, агітацією і масовізацією суспільства, а й мало консолідаційне, репрезентативне значення. Розвиток радіомовлення привів до змін у розумінні і функціонуванні преси, театру, поезії, бо з технічним вдосконаленням радіо як засіб медіа стало поєднувати в собі не тільки інформаційну, а і розважальну, просвітницьку функції, стало важливим джерелом культурного життя людей [McLuhan, 1994; Crisell, 1994].

Мета дослідження – визначити роль радіомистецтва як засобу формування культури радянської України у ХХ ст., що розвивалася в період розквіту радянської політики.

Серед *завдань* нашого дослідження: 1) розкрити функціональність радіо у творенні культури ХХ ст., у тому числі в період Другої світової війни; 2) розкрити художню специфіку радіомистецтва, його художніх інструментів; 3) проаналізувати значення радіомистецтва, що отримало поширення у радянській Україні (радіодрама, радіоп'єса, «театр перед мікрофоном» тощо) і впливало на формування українського інформаційного й культурного простору.

Методологічною основою роботи виступають праці відомих теоретиків медіакультури ХХ ст. (М. Маклуена, Б. Брехта, Р. Дебре), вітчизняних дослідників радіо з точки зору історії, соціології, культурології та журналістики (В. Колоска [Колосок, 2020] І. Хоменка [2004], Т. Удаловой і І. Мальцевої [2013] ін.), філософські підходи, які розкривають проблематику відносин між мистецтвом, владою та ідеологією (Р. Барта [Barthes, 2013]). Наукова новизна

дослідження полягає у спробі історико-філософського дослідження культурної специфіки та суспільної ролі радіомистецтва, що розвинулося у радянській Україні ХХ ст.

Визначаючи значення радіомистецтва у розвитку української культури ХХ ст., варто окреслити головні функції, які радіо виконувало в суспільстві як інструмент не тільки комунікації, а й впливу. Французький філософ, засновник «медіології» Р. Дебре виділив посередницьку функцію засобів медіа як «медіумів» між інститутами і суспільством [Debrau, 1996]. Окрім владного, постструктуралістського підходу до функціонування радіо в суспільстві виділяють транснаціональний підхід, у межах якого радіо розглядається як інструмент популяризації культури меншин, мігрантів, консолідації біженців, їхньої комунікації та видимості [Badenoch, Föllmer, 2018].

Радіо – гнучкий вид медіа у тому сенсі, що віддалено, непомітно, невловимо в щоденній практиці виробляє культурні наративи, популяризує спільноту; експериментує з арт-формами без необхідності візуальної репрезентації та завдяки обмеженій кількості технічних ресурсів; шляхом радіопрограм забезпечує єдність маргінальних спільнот, включає їх в життя більшості, повільно конструює культурну ідентичність, коли це необхідно [Mitchell, Lewis, 2018]. На думку Н. Бонде Тілstrup і К. Бердсолл, радіо є зручним засобом архівування культурної пам'яті шляхом звукозапису, що успішно формує «національну звукову спадщину» [Bonde Thylstrup, 2018, p. 183; Birdsall, 2018, p. 199]. Радіо мало ключове значення у формуванні національних культур часів Другої світової війни, проте з розвитком телебачення стало вторинним засобом медіакомунікації.

Першою формою розвитку розважальних програм на радянському радіо була радіогазета, і з часом кількість радіогазет збільшувалася з необхідністю розширення аудиторії, що складалася з різних соціальних груп (робітників, селян, інтелігенції). Поступово виникли видовищні, розважальні форми програм і вистав, створені за законами драматургії (радіодрама, радіобалада, радіоп'єса), що ознаменувало собою появу радіомистецтва як драматичного, словесно-звукового мистецтва, яке використовує радіотрансляцію для поширення твору. Разом з цим починаються дослідження можливостей творчості радіожурналіста, радіорежисера, специфіки музики і радіо, радіотеатру, розвивається теорія радіомистецтва задля того, аби визначити zarazом і можливість адаптувати вже існуючі художні форми до специфіки радіо і його технічних обмежень.

Грунтуючись на даних вітчизняних і зарубіжних науковців, В. Колосок пропонує періодизацію розвитку українського радіотеатру, в якій перший етап пов'язаний з появою 16 листопада 1924 р. радіостанції у Харкові (одночасно «дротової» й ефірної), що дало можливість як розвитку радіожурналістики, так і радіомистецтва [Колосок, 2020, с. 135]. Харків став тим центром у просторі радянської України, в якому з'явилися розробки в області радіокомунікацій: проект розвитку радіотехніки харківського професора М. Пильчикова; у Харкові в ефірі з'явилася перша в історії України радіограма. В. Колосок вказує, що саме у Харкові радіостанція «РВ-4» почала транслювати одну з перших українських радіоп'єс «Uber alles» («Понад усе») [Колосок, 2020, с. 134]. Згодом саме завдяки харківському радіо радіостанції поширювалися по різних містах України. Створення потужної радіокомунікаційної системи було одним із завдань радянської влади, і з цього приводу, наприклад, у популярному тоді журналі «Радіовсім» висвітлювалися новини успіхів Союзу радіолюбителів СРСР, їхньої конкуренції з західними і американськими винахідниками радіотехнологій. Еволюція радіомистецтва тісно пов'язана із вдосконаленням технічних пристроїв для мікшування, запису, монтажу, з розвитком комп'ютерних технологій [Колосок, 2020], проте, незважаючи на популярність аудіовізуальних медіа, радіовистава продовжила своє існування як мистецька форма.

Культурно-просвітницьке значення у 20-х рр. ХХ ст. мав радіожурнал «Полум'я» з музичною, інформаційно-розважальною програмою, а також Всеукраїнська робітнича радіогазета «Пролетар», що мала важливе ідеологічне значення. У 1930-і рр. на харківському радіо з'явилася нова форма радіомистецтва, яка отримала популярність серед слухачів, – радіоп'єса, головними рисами якої були художність, театральність, документальність, хоча для створення могли використовуватися також неіснуючі джерела. Сама форма радіоп'єси була вдалою для представлення уривків західноєвропейських п'єс (наприклад, В. Шекспіра «Юлій Цезар», «Ромео і Джульєтта», «Сон у літню ніч») – і це було справжньою радіодраматургією. Шляхом західних п'єс Б. Брехта, С. Бекета радіомистецтво стало новою

формою подачі художнього образу і, умовно окреслюючи цей процес в системі «авторський твір – радіотрансляція – слухач», радіо стало новим засобом представлення мистецтва, яке зверталося до слухача, використовуючи аудіальну форму комунікації, транслюючи інформацію виключно звуком, що зумовило актуалізацію інтонації, тембру, пауз під часу розповіді та стимулювало асоціації і візуальні образи у слухача. Звернення до слухача і його включення у простір радіодрами, стало важливим здобутком у розвитку радіо.

Саме тому, в умовах жорсткої «сталінської» цензури (1940 – 1950 рр.) перевага надавалась «театру біля мікрофону», а одним із завдань літературно-драматичних передач радянських часів стала популяризація художніх творів світової літератури (адже даний процес легше було контролювати) [Колосок, 2020, с. 135]. У свою чергу, починаючи з 1960-х рр., разом з початком «відлиги» пріоритетним став саме радіотеатр, який був більш синтетичним, відкритим жанром радіомистецтва, що міг включати імпровізацію та інсценування. Відомо, що слухачам була представлена радіоп'єса Е. Багрицького «Тарас Шевченко», що на глибокому епіко-драматичному рівні розповідала про життя поета. Також популярність отримали радіоп'єси В. Мейєрхольда («Дама з камеліями»), Ф. Дюрренматта («Страницький і національний герой»), Е. Толлера («Останні новини Берліна»), американця А. Малкіша («Падіння міста») тощо. До Другої світової війни радіо радянської України було простором як ідеологічного впливу, так і стало засобом репрезентації європейського літературного досвіду, проте також, можна сказати, – місцем радіотеатральних експериментів. У наукових дослідженнях згадуються перші радіоп'єси О. Димінського, серед яких «Я перекладаю», що суперечила радянським ідеологічним уподобанням, критикувала колгоспну систему, мала націоналістичний характер, і не пройшовши контроль цензури, була заборонена [Даниленко, 2009; Якимчук, 2010].

Невід'ємною частиною радіотеатру став музичний супровід, адже із самого початку свого становлення, радіоп'єси потребували особливого музичного і шумового фону. Крім того, музика, що звучала на радіо, у семантичному вимірі мала такий самий вагомий психологічний вплив на свідомість людини, як і словесне повідомлення, завдяки чому вона не тільки прикрашала, а і доповнювала зміст радіовистави [Ковтун, 2007]. Загалом, базуючись на результатах наукових розвідок дослідників радіодраматургії, ми можемо підкреслити те, що музичний супровід відігравав важливі функції, серед яких: змістовне доповнення дії звуком і шумом, підсилення сили тексту; емоційне забарвлення радіопостановок; акцентування певної дії героїв; стимулювання асоціативного мислення у слухача.

Слово виступає важливим кодифікуючим інструментом на радіо, що дозволяє ускладнювати і посилювати драматизм подій у радіоп'єсі, експериментувати із звуковим шумом, та має значну перевагу перед візуальними медіа, що полягає у можливості більш стислої передачі сенсів, коли театр і література потребує на це більше часу, та у здатності за допомогою звуку, голосу і шуму аудіально репрезентувати неіснуючі в матеріальному світі речі. Е. Кріселл вважає, що місце радіодрами знаходиться десь між театром і літературою через запозичення нею їхніх художніх прийомів, проте радіодрама не досягає своїх ефектів завдяки якомусь одному конкретному методу або прийому, тому стає самостійним видом мистецтва, що більш стисло, конкретно, портативно втілює ідеї і образи [Crisell, 1994]. Важливу подією стало зародження у 1960-х рр. феномену «радіо-арт», що відносився до авангардного мистецтва та мав на меті випробувати межі можливостей радіотрансляції. Даний напрям отримав розповсюдження завдяки появі у вільному доступі портативних радіоприймачів.

У роки Другої світової війни поряд з періодичними виданнями українське радіо виконувало важливі функції інформування про військові дії, сприяло антифашистській боротьбі окупованої України, підпільній діяльності. Навіть у роки війни мав місце розвиток радіолюбительського руху, що фіксувалося у таких журналах як «Радіофронт», або «Радіо Всім». Завдяки радіо формувалася не тільки радянський культурний простір, а й україномовний культурно-інформаційний простір радянської України [Лизанчук, 2006, с. 158]. Не дивлячись на занадто політико-пропагандистський характер тогочасної радіогазети, орієнтованої на формування громадської думки, існували короточасні ефірні можливості представити слухачу твори українських письменників. Наприклад, у 1941 – 1942 рр. популяризації української культури сприяли виступи «перед мікрофоном» українських письменників і поетів (Ю. Смолича, В. Сосюри, Я. Галана, О. Довженка, М. Бажана, О. Вишні ін.). На радіостанції

«Дніпро» почали вести радіопередачі українською мовою, її позивними були «Реве та стогне Дніпр широкий». Ключову роль у творенні національної культури відіграла робота радіостанції імені Тараса Шевченка з її радіопубліцистикою, в якій відзначилися П. Тичина, М. Рильський, А. Малишко [Лизанчук, 2006, с. 4; 38]. Важливе значення для популяризації української національної ідеї у радіоефірах мала лірика В. Сосюри, який створив твори, присвячені боротьбі радянської України проти фашизму (наприклад, поема «Син України» 1942 р.), а також промови О. Довженка, в яких засуджувалися фашизм і абсурдність війни. Себто, радіо стало гнучким засобом популяризації європейської літератури і драматургії, а також поширення національної ідеї й засобом латентного опору політичним ідеологіям.

Після Другої світової війни Український радіокомітет поновив свою роботу у Києві, хоча розвиток радіомистецтва не був першочерговим завданням в умовах необхідності відновлення промисловості та сільського господарства у повоєнну добу. Проте, відбувалися якісні та кількісні зміни у розширенні обсягів радіомовлення, збільшенні кількості програм українською мовою на місцевому рівні (наприклад, інформаційно-музичної радіопрограми «Промінь», що перетворилася на окрему радіостанцію «Радіо Промінь», яка продовжує існувати), зарубіжних оглядів, нових культурно-розважальних програм («Культурно-мистецька панорама» й ін.) [Лизанчук, 2006]. Хоча у 1960 – 1970 рр. головними доповідачами «перед мікрофоном» залишалися радянські керівники, це не завадило популяризації творчості українських культурних діячів українською мовою. Відомо, що статті газети «Правда», які зачитувалися в «Останніх вістях», були перекладені українською мовою, вівся прямий ефірний репортаж з урочистих зібрань, наприклад, присвяченому 150-річчю з дня народження Тараса Шевченка (1964 р.) у Києві, а також велася рубрика «По шевченківських місцях». У післявоєнні роки завдяки роботі Всесвітньої служби радіомовлення «Україна» з'явилися передачі для української діаспори [Лизанчук, 2006]. Важливим є те, що радіо як засіб та джерело стало важливою частиною не тільки інформаційної політики, а й культурної просвіти населення та становлення національної ідентичності.

Помітні зміни у розширенні національного мовлення відмічають у 1990 рр. з діяльності Національної радіокомпанії України. На думку І. Хоменка, в сучасній Україні значно підвищилася цікавість до оригінальних та продуктивних жанрів радіомистецтва, що тотожне, на думку дослідника, своєрідному «ренесансу радіомистецтва» [Хоменко, 2004]. Сучасний радіослухач прагне до інтерактивної співтворчості з автором, залученості до процесу конструювання аудіальної продукції, що зумовлено підвищенням рівня критичного мислення, зростанням цікавості до мистецьких експериментів, художньою адаптивністю самого аудіального мистецтва [Хоменко, 2004].

У якості висновків зазначимо, що розвиток радіомовлення у ХХ ст. відкрив простір не тільки для активної інформаційної політики, а й для розвитку радіомистецтва як окремого виду мистецтва, що творить на межі художніх прийомів, які використовують суміжні види мистецтва – література, театр, музичне мистецтво. Поширення радіомовлення на теренах радянської України завдячує Харкову, в якому вийшла перша радіопрограма. Протягом ХХ ст. роль радіо не обмежувалася інформаційною, агітаційною функціями, а реалізувалася у формуванні, закріпленні та популяризації культури меншин, у їхній культурній адаптації. Подібно іншим медіазасобам радіо виступає ефективним інструментом архівування культурної пам'яті.

Якщо з метою політичної агітації та пропаганди ефективно використовувалася радіожурналістика (радіонариси, радіоогляди тощо), то радіоп'єси і «театр перед мікрофоном» виконували активну культурно-просвітницьку функцію. Із вдосконаленням технічних засобів еволюціонувало і саме радіомистецтво, що за допомогою головних інструментів – слова, голосу, звуку і шуму розгалузилося у великій кількості радіожанрів, кожен з яких виконував окрему суспільну функцію. Наприклад, радіоп'єси дозволяли транслювати творчість західноєвропейських авторів й, навіть, реакційні антирадянські твори. Виступи українських письменників і поетів «перед мікрофоном», адаптація їхніх творів до технічних можливостей радіо сприяли популяризації творів українською мовою і, як наслідок, формуванню національної свідомості та поширенню української національної ідеї в радянській Україні.

Високохудожності досягла саме радіодрама, що еволюціонувала у структуруванні творів, поєднанні звуку і шуму з музикою, перевтіленні голосу відповідно художнім образам і сюжету. Експериментальність та відкритість радіомистецтва розширювалися зі змінами

політичних режимів, тому період «відлиги» відкрив більші можливості для популяризації творчості українських письменників і поетів шляхом радіоефіру. Перевага радіомистецтва полягає у гнучкості голосу і звуку, за допомогою яких можливо досягти багатообразності, переривчатості подій, які не завжди досяжні у театрі та літературі, у швидкості репрезентації дії, а також у потенційності збуджувати асоціативне мислення слухача та включати його у аудіальний простір художнього твору. У подальшому першочергова роль радіо в інформуванні та культурній просвіті населення була витіснена телебаченням та цифровими медіа, проте це не знижує художню цінність та потенціал радіомистецтва у формуванні та репрезентації національної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Даниленко В. Традиції епічного театру в сучасній українській радіодраматургії. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. (46). С. 148-152.
- 2) Ковтун Н. Засоби творення та редагування звукової метафори в сучасному радіодискурсі. Електронна бібліотека Інституту журналістики. 2007. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1822>.
- 3) Колосок В. Музика в українському радіотеатрі: специфіка, виразні засоби, періодизація, постаті митців. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 30, Т. 1. 2020. С. 133-140.
- 4) Лизанчук В. Основи радіожурналістики: підручник. Київ: Знання, 2006. 628 с.
- 5) Толокольнікова К. В ефірі Українське радіо. 90 років. *Детектор Медіа* (16 листопада 2014 р.). 2014. URL: <https://detector.media/infospace/article/100418/2014-11-16-v-efiri-ukrainske-radio-90-rokiv/>.
- 6) Удалова Т., Мальцева І. Роль преси та радіомовлення на території України у період Другої світової війни (1939 – 1945 рр.). *Історичні і політологічні дослідження*. 2013. № 3 (53). С. 112-117.
- 7) Хоменко І. Ренесанс радіомистецтва і сучасна журналістська освіта. Матеріал до наукової конф. «Журналістика 2004 у світлі підготовки журналістських кадрів». Електронна бібліотека Інституту журналістики. 2004. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1343>.
- 8) Якимчук Л. Як корова Манька та Кінь Гнідий дискредитували колгоспи. «ЛітАкцент». 2010. URL: <https://litakcent.online/2010/07/12/jak-korova-manka-ta-kin-hnidyj-dyskredytuvaly-kolhospy/>.
- 9) Badenoch A., Föllmer G. Transnationalizing Radio Research: New Encounters with an Old Medium. *Transnationalizing Radio Research: New Approaches to an Old Medium* / eds. by A. Badenoch, G. Föllmer. Vol. 42. Wetzlar, 2018: Majuskel Medienproduktion GmbH. P. 11-30.
- 10) Barthes R. *Mythologies: The Complete Edition, in a New Translation*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2013. 274 p.
- 11) Birdsall C. Worlding the Archive: Radio Collections, Heritage Frameworks, and Selection Principles. *Transnationalizing Radio Research: New Approaches to an Old Medium* / eds. by A. Badenoch, G. Föllmer. Vol. 42. Wetzlar, 2018: Majuskel Medienproduktion GmbH. P. 197-208.
- 12) Bonde Thylstrup N. Cultural Memory in the Digital Age. *Transnationalizing Radio Research: New Approaches to an Old Medium* / eds. by A. Badenoch, G. Föllmer. Vol. 42. Wetzlar, 2018: Majuskel Medienproduktion GmbH. P. 183-195.
- 13) Brecht B. Radio as a Means of Communication: A Talk on the Function of Radio. *Screen*. 1979. Vol. 20, Issue 3-4. P. 24-28. DOI: <https://doi.org/10.1093/screen/20.3-4.24>.
- 14) Chignell H. *Key Concepts in Radio Studies*. Los Angeles, London: SAGE Publications Ltd, 2009. 191 p.
- 15) Crisell A. *Understanding Radio*. 2nd Edition. London: Routledge, 1994. 260 p.
- 16) Debray R. *Media Manifestos: On the Technological Transmission of Cultural Forms*. London: Verso Books, 1996. 179 p.
- 17) Jungmannová L. Radio play and/or radio production? Notes on a theory of "literary" radio output. *Ceska Literatura*. 2021. Vol. 69. Issue 4. P. 453-476. DOI: 10.51305/cl.2021.04.02.
- 18) Lovell S. *Russia in the Microphone Age: A History of Soviet Radio, 1919 – 1970*. New York: Oxford University Press, 2015. 237 p.
- 19) McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. Cambridge, Mass: MIT Press, 1994. 392 p.

- 20) McLuhan M. *The Gutenberg Galaxy*. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 2011. 336 p.
- 21) Mitchell C., Lewis M. P. *Community Radio and Transnational Identities*. *Transnationalizing Radio Research: New Approaches to an Old Medium* / eds. by A. Badenoch, G. Föllmer. Vol. 42. Wetzlar, 2018: Majuskel Medienproduktion GmbH. P. 33-46.
- 22) Rodríguez R. Feature and radio art. *Historia y comunicacion social*. 2021. Vol. 26. Issue 2. P. 441-451. DOI: 10.5209/hics.79152.
- 23) Theodosiadou S. A Multimodal Methodological Path to the Analysis of Radio Discourse in Music Radio. *Journal of Radio & Audio Media*. 2022. Vol. 29. Issue 2. P. 322-341. DOI: 10.1080/19376529.2020.1806283.
- 24) Verma N. *Audionarratology: Lessons from Radio Drama*. *Modern drama*. 2023. Vol. 66. Issue 3. P. 431-433. DOI: 10.3138/md-66-3-rev01.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2023

Стаття рекомендована до друку 18.05.2023

Kateryna H. Fisun, PhD in Philosophy, Associate Professor of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-9353-8106>

RADIO ART REPRESENTATION ROLE OF THE XX CENTURY IN UKRAINIAN CULTURE

The article is devoted to the philosophical and cultural analysis of Radio Art role in the development of the XXth century in Ukrainian culture. The problems of the article are due to the insufficient scientific attention to the study of radio as a cultural phenomenon, its functions and the influence of the formation and popularization of modern culture due to the rapid displacement of television and audiovisual media in the XXth century. The first radio station on the territory of the Soviet Ukraine appeared in Kharkiv, which contributed to the spread of radio broadcasting in other cities and the development of Radio Art genres. However, despite of the comprehensive study of the social, cultural, and political role of radio by Western scientists, the development of Radio Studies abroad and the availability of history works of radio broadcasting in Ukraine, Philosophical and Cultural Studies the radio and Radio Art remain limited in Ukraine, which is the relevance of the research. The purpose of the study is to determine the role of Radio Art as a means of shaping the culture of the Soviet Ukraine in the XXth century, to determine the functions of Radio Art, which, through the popularization of various artistic genres, formed the cultural identity and national consciousness of the society. The scientific novelty of the study consists of the attempt in a historical-philosophical analysis of the cultural specificity and social role of Radio Art that developed on the territory of the Soviet Ukraine in the XXth century. In the Western Europe, in addition to the informational, campaigning, popularizing functions, radio performed the consolidation function, in particular, it contributed to the construction and consolidation of the marginal cultural communities' identity, the cultural adaptation of refugees, the visibility of gender and national minorities. Soviet radio exerted powerful ideological influence on people's consciousness, but radio plays, radio dramas, performances of Ukrainian writers in the "in front of the microphone" genre not only contributed to cultural enlightenment and the spread of the Western European drama, but also actively shaped the national consciousness of the Soviet Ukraine. Radio plays, radio dramas, journalistic radio essays were created as highly artistic works that organically combined literary and theatrical artistic means. It was determined that Radio Art represents an open space for experiments due to the flexibility of its main tools – voice and sound, with the help of which it is possible to embody any images of actors, inconsistency and discontinuity of events, due to which Radio Art has unlimited potential to develop associative thinking in listeners. The article examines that Radio Art, created on the basis of the Ukrainian writers works and playwrights strongly contributed to the formation of the national informational and cultural space of the Soviet Ukraine that allowed Ukrainian radio to expanded national radio broadcasting after Ukraine gained independence..

Keywords: **radio, Radio Studies, Radio Art, Kharkiv, Ukrainian culture, national identity.**

REFERENCES

- 1) Danilenko, V. (2009). *Epic Theater Traditions in Modern Ukrainian Radio Drama*. Zhytomyr Ivan Franko State University Journal (46, pp. 148-152). (In Ukrainian).

- 2) Kovtun, N. (2007). Means of creation and editing of sound metaphor in modern radio discourse. Electronic library of the Institute of Journalism. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1822>. (In Ukrainian).
- 3) Kolosok, V. (2020). Music in Ukrainian Radio Theater: specifics, expressive means, periodization, figures of authors. *Humanities science current issues* (vol. 1, issue 30, pp. 133-140). (In Ukrainian). (In Ukrainian).
- 4) Lyzanchuk, V. (2006). *Fundamentals of radio journalism: a textbook*. Kyiv: Znannia. (In Ukrainian).
- 5) Tolokolnikova, K. (2014). On the air of Ukrainian Radio. 90 years old. *Detector media* (November 16, 2014). URL: <https://detector.media/infospace/article/100418/2014-11-16-v-efiri-ukrainske-radio-90-rokiv/>. (In Ukrainian).
- 6) Udalova, T., Maltseva, I. (2013). The role of the press and radio broadcasting on the territory of Ukraine during the Second World War (1939 –1945). *Historical and political studies* (issue 3 (53), pp. 112-117). (In Ukrainian).
- 7) Khomenko, I. (2004). Renaissance of radio art and modern journalistic education. Material for the scientific conference "Journalism 2004 in the light training personnel journalist". Electronic library of the Institute of Journalism. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1343>. (In Ukrainian).
- 8) Yakymchuk, L. (2010). How the cow Manka and the horse Hnidy discredited collective farms. "LitAkcent". URL: <https://litakcent.online/2010/07/12/jak-korova-manka-ta-kin-hnidyj-dyskredytuvaly-kolhospy/>. (In Ukrainian).
- 9) Badenoch, A., Föllmer, G. (2018). Transnationalizing Radio Research: New Encounters with an Old Medium. In: *Transnationalizing Radio Research: New Approaches to an Old Medium* (eds. by A. Badenoch, G. Föllmer, vol. 42, pp. 11-30). Wetzlar, Majuskel Medienproduktion GmbH. (In English).
- 10) Barthes, R. (2013). *Mythologies: The Complete Edition, in a New Translation* (Original work published 1957). New York: Farrar, Straus and Giroux. 274 p. (In English).
- 11) Birdsall, C. (2018). Worlding the Archive: Radio Collections, Heritage Frameworks, and Selection Principles. In: *Transnationalizing Radio Research: New Approaches to an Old Medium* (eds. by A. Badenoch, G. Föllmer, vol. 42, pp. 197-208). Wetzlar, Majuskel Medienproduktion GmbH. (In English).
- 12) Bonde Thylstrup, N. (2018). Cultural Memory in the Digital Age. In: *Transnationalizing Radio Research: New Approaches to an Old Medium* (eds. by A. Badenoch, G. Föllmer, vol. 42, pp. 183-195). Wetzlar, Majuskel Medienproduktion GmbH. (In English).
- 13) Brecht, B. (1979). Radio as a Means of Communication: A Talk on the Function of Radio. *Screen*. (vol. 20, issue 3-4. pp. 24-28). DOI: <https://doi.org/10.1093/screen/20.3-4.24> (In English)..
- 14) Chignell, H. (2009). *Key Concepts in Radio Studies*. Los Angeles, London, SAGE Publications Ltd. 191 p. (In English).
- 15) Crisell, A. (1994). *Understanding Radio* (2nd Edition). London: Routledge. 260 p. (In English).
- 16) Debray, R. (1996). *Media Manifestos: On the Technological Transmission of Cultural Forms*. London, Verso Books. 179 p. (In English).
- 17) Jungmannová, L. (2021). Radio play and/or radio production? Notes on a theory of "literary" radio output. *Ceska Literatura*. (vol. 69, issue 4, pp. 453-476). DOI: 10.51305/cl.2021.04.02. (In English).
- 18) Lovell, S. (2015). *Russia in the Microphone Age: A History of Soviet Radio, 1919 –1970*. New York, Oxford University Press. 237 p. (In English).
- 19) McLuhan, M. (1994). *Understanding Media: The Extensions of Man* (Original work published 1966). Cambridge, Mass, MIT Press. 392 p. (In English).
- 20) McLuhan, M. (2011). *The Gutenberg Galaxy* (Original work published 1962). Toronto, Buffalo, University of Toronto Press. 336 p. (In English).
- 21) Mitchell, C., Lewis, M. P. (2018). Community Radio and Transnational Identities. In: *Transnationalizing Radio Research: New Approaches to an Old Medium* (eds. by A. Badenoch, G. Föllmer, vol. 42, pp. 33-46). Wetzlar, Majuskel Medienproduktion GmbH. (In English).
- 22) Rodríguez, R. (2021). Feature and radio art. *Historia y comunicacion social* (vol. 26, issue 2, pp. 441-451). DOI: 10.5209/hics.79152. (In English).

23) Theodosiadou, S. (2022). A Multimodal Methodological Path to the Analysis of Radio Discourse in Music Radio. *Journal of Radio & Audio Media* (vol. 29, issue 2, pp. 322-341). DOI: 10.1080/19376529.2020.1806283. (In English).

24) Verma, N. (2023). Audionarratology: Lessons from Radio Drama. *Modern drama* (vol. 66, issue 3, pp. 431-433). DOI: 10.3138/md-66-3-rev01. (In English).

The article was received by the editors 01.04.2023

The article is recommended for printing 18.05.2023